

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

← ————
STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

HADAK ÚTJÁN

A népvándorláskor
fiatal kutatóinak
XXIX. konferenciája

Budapest, 2019. november 15–16.

Főszerkesztő: Türk Attila

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

MARTIN OPITZ KIADÓ

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 24.2

Bölcészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 4.2

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology (Kiev)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeology (Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Research Group of Early Hungarians of RCH
(Budapest)

„HADAK ÚTJÁN”
A NÉPVÁNDORLÁSKOR
FIATAL KUTATÓINAK
XXIX. KONFERENCIÁJA

Budapest, 2019. november 15–16.

29TH CONFERENCE OF YOUNG SCHOLARS
ON THE MIGRATION PERIOD
Budapest, November 15–16, 2019

Főszerkesztő
Türk Attila

BUDAPEST 2023

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

ELKH
Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

támogatásával valósult meg

A kötet megjelenését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Információs Hivatal „Tudományos Mecenatúra Pályázat”
MEC_K_21 alprogramja támogatta (MEC_K_141246).

A kötet az Árpád-ház Program támogatásával készült
(IV.1. Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

A kutatás és a kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarorszá-
g és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történelmi és
Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Szerkesztők

Jancsik Balázs – Sudár Balázs

Munkatárs

Ambrus Edit

© szerzők

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-615-6388-35-3

HU-ISSN 2064-8162

HU-ISSN 2786-1538

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténelmi Kutatócsoport –
PPKE BTK Régészettudományi Intézet – Martin Opitz Kiadó

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

A ROVANCI 5. SÍR KÉT VERETTÍPUSÁRÓL ÉS NÉHÁNY UKRAJNAI SZÓRVÁNYLELETRŐL¹

KLIMA LÁSZLÓ*

Kulcsszavak: Rovanci, ukrainai szórványleletek, készenléti íjtegez, tarsoly, lábbeli

Absztrakt: A Rovanciban feltárt magyar jellegű 5. sír készenléti íjtegezőnek egyes veretei alapján a tanulmány megkísérli meghatározni azon kisméretű veretek körét, amelyek a honfoglaló magyarok öltözködésének és katonai felszerelésének részeként a lábbeliket, a tarsolyokat és a készenléti íjtegezőket díszíthették. Az Ukrájnában fémkereső műszerekkel talált magyar jellegű szórványleletek Kárpát-medencei párhuzamainak bemutatásával meghatározható, hogy ezek a leletek a férfiviselet mely elemeit díszíthették.

A 2014 tavaszán Rovanci falu² mellett feltárt 5. sírről már több közlemény is megjelent. A földrajzi környezetet, a lelőköörülményeket, a tárgyak leírását és egyes tárgytipusok kapcsolatait tartalmazó legészletesebb publikáció az I. moldáv–magyar régészeti konferencia kötetében olvasható.³ A sírban egy készenléti íjtegez vereteit is feltárták. A tegez díszítése és felfüggesztésének módja teljes mértékben azonos rendszerű a Kárpát-medencei magyar sírokban talált készenléti íjtegezőkével. Ezt a tárgytypust Révész Lászlónak sikerült rekonstruálnia a Karoson végzett ásatásának megfigyeléseire támaszkodva.⁴ A rovanci 5. sírban talált dirhemek és a radiokarbonos kormeghatározás alapján a temetkezés a 10. század harmadik negyedének elejére datálható.⁵

Jelen írásunkban a rovanci 5. sírban talált két verettípus kapcsolataival és néhány hasonló funkciójú verettel foglalkozunk. A rovanci 5. sírban kilenc darab úgynevezett szoknyás veretet találtak, amelyek rekonstruálható módon eredetileg az íjtegez köz-

ponti veretét vették körbe. A kilenc veretből nyolc egyforma, hosszabbik irányban méretük 1,8 cm. A 2020-as publikáció 6. képén látható nyolc azonos veretből hétnek az alja közepén törésfelület látható, éppen ott, ahol a 6. számú vereten íves kidudorodás figyelhető meg, a 9. veret alul egy rombuszban végződik, ezáltal ez a tárgy nagyobb, mint a többi, hossza 3 cm⁶ (1. kép 1–8). A veretek középső része egyik csúcsával lefelé mutató, nagyjából egyenlő oldalú háromszöget formáz. A háromszöget egy keret szegélyezi. Ez a körbefoglaló elem a veret felső részén hullámos szélű, három kidudorodással, két bemélyedéssel. A veret alsó részén a szegély önmagába visszafordul, háromnegyed fordulatú kört formázva. A belső háromszög alakú részbe felülről egy kör alakú (a rekonstrukciós ábrán levél formájúnak ábrázolt) motívum nyúlik bele. A veretek ezüstből öntöttek, a belső háromszög háttere aranyozott.⁷ A veret egészéről elmondható, hogy mintázata elnagyolt. Ez nem lehet kopás eredménye, hanem

* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészettudományi Intézet, Magyar Őstörténeti és Honfoglalás kori Régészeti Tanszék, Budapest, klima.laszlo@btk.ppke.hu

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával megvalósuló Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti és Régészeti Kutatócsoport (TKP2020-NKA-11), illetve az Árpád-ház Program (IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere) projekt keretében készült.

² Ukrajna, Volinyi terület, Lucki járás.

³ ZLATOGORSZKI–VERBA 2015; ZÁGORHIDI ET AL. 2019; VERBA ET AL. 2020.

⁴ RÉVÉSZ 1991.

⁵ VERBA ET AL. 2020, 289, 308.

⁶ VERBA ET AL. 2020, 286.

⁷ VERBA ET AL. 2020, 286.

az öntőminta kidolgozatlanágából, avagy anyagának túlságos képlékenységéből ered.

E veretípusnak eddig egyetlen szakszerű ásatásból ismert párhuzama. A vágvörösvári⁸ temető 8. sírjából került elő három példányban.⁹ Nem az íjtegezt díszítették, mint a Rovanciban feltárt hasonló veretek, hanem feltehetőleg a lábbelit. Az elhunytak igen díszes lábbelije lehetett, amelyhez 65 darab félgömbalakú, belül üreges, 0,7 cm átmérőjű bronzgombocskák is tartozott.

A Rovanciban talált veretek vágvörösvári hasonmásainak mérete: 1,9 × 1,4 cm. Vagyis a két különböző helyről előkerült tárgyak mérete lényegében azonos. A vágvörösvári vereteken jól kivehető a mintázat, így lehetővé vált a csoportba osztásuk. Bollók Ádám a 10. századi Kárpát-medencei ornamentikával foglalkozó művében a volutahorogpárt ábrázoló tárgyak közé sorolta be őket.¹⁰ A Rovanciban talált vereteket abban a helyzetükben írtuk le, ahogy a publikációban közölt fotó mutatja. Ez tükrözi azt az állapotot, ahogy a sírban elhelyezkedtek, az aljukkal az íjtegez centrális dísz felé fordítva.¹¹ A vágvörösvári vereteket azonban Anton Točík fordított pozícióban közölte, és a két, ellentétes helyzetben való publikáció tovább nehezíti a veret előképének a meghatározását (*I. kép 9–10*).

Vajon mit akartak ábrázolni ezeken a tárgyakon? A vágvörösvári három vereten a volutahorogpárt jelentés és előkép nélküli geometrikus motívumként is értelmezhető.¹² Ugyanakkor ezen tárgyak geometrikus motívumai virágábrázolásokra is visszavezethetők. A volutahorog visszafelé hajló virágsziromból is levezethető. Későbbi korok virágábrázolásait tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a magyar népművészetben ábrázolt növényi motívumok általában nem az eredeti növény vagy növényrészlet/virág élethű ábrázolásai, mivel a mo-

tívumok évszázadok folyamán önálló életre keltek, vagyis az eredetileg ábrázolt jelenségtől eltávolodva, a kialakult sémák ismétlése, variálása figyelhető meg az egyes tárgyakon. Ez a fajta sematizálódás általános jellegű, és igen régen kezdődött folyamat, különböző korokból és területekről származó régészeti kultúrákban egyaránt megfigyelhető.¹³ A motívumok egyszerűsödését, átalakulását elősegítette, hogy különböző szimbolikus jelentések is kapcsolódtak hozzájuk.¹⁴

A honfoglaló magyarok díszítőművészetében megjelenő növényi ornamentikát általában palmettának nevezi a szakirodalom. A palmetta több pálmalevél legyezőszerű ábrázolásával létrejövő díszítőmotívum. Ha a pálmalevelek nincsenek legyezőszerűen összefogva, ha csak egy-két pálmalevél alkotja az ötvöstárgyakon a növényi díszítményt, a szakirodalom akkor is palmettának nevezi az adott növényi motívumot. Ez az általános megfogalmazás rámutat az ábrázolás eredetijeként szolgáló növény meghatározásának nehézségeire. Bollók Ádám a növényi ornamensek osztályozása során az általános „palmetta” megnevezéstől csak két esetben tér el, midőn borostyánlevélként, illetve lóbuszbimbóként határoz meg egy-egy növényi motívumot.¹⁵ Lóbuszbimbó ábrázolása ismert a Szubbotci-leletkörből is.¹⁶ Ezen kívül még egyes rozetták is növényi előképekre vezethetők vissza.

A magyar népi díszítőművészetben a rózsák, a tulipán és a liliom ábrázolása a leggyakoribb. Ezek az ábrázolások ugyanúgy kapcsolódnak a női princípiumhoz és a szerelemhez, mint a népdalokban szereplő rózsák, tulipánok és liliomok. A rózsák (*Rosa*) a rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó növény, a mérsékelt éghajlatot kedveli, az északi féltekén sokféle gyakori cserje, hajtásai általában tüskések. A honfoglalás kori többszirmú rozetták előképének

⁸ Ma Červenik, Szlovákia.

⁹ TOČIK 1968, 20, Taf. XI/12–14, Taf. LVIII/28.

¹⁰ BOLLÓK 2015, 317. Figyelemre méltó, hogy a nomád sztyepei díszítőművészet hagyományait folytató kirgiz népművészetben a rovanci szoknyászövetekhez hasonló minták találhatóak a nemezzsönyvegek rátétdíszei és a szövött zsönyvek mintái között is, ld. ANTYIPINA 1971, 35, 14. kép, 81, 37. kép.

¹¹ VERBA ET AL. 2020, 295. 10. kép.

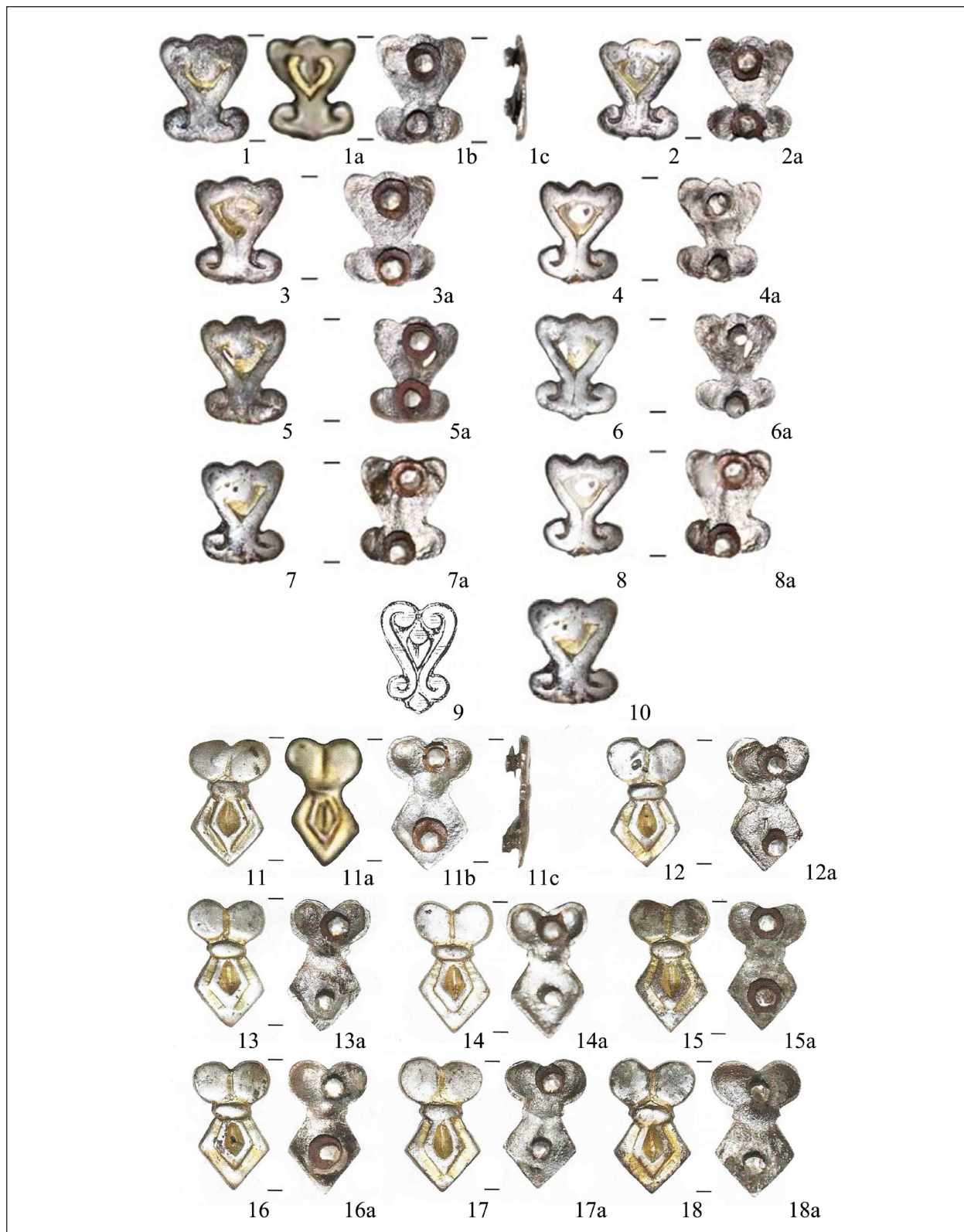
¹² Ld. BOLLÓK 2015, 316. A florálgometrikus ornamensekről: „[...] a mai szemlélő számára ugyan zömmel növényi jellegűnek tűnnek, morfológiailag azonban jól láthatólag geometrikus elemekből épülnek fel”.

¹³ HAMPEL 1904, 107; K. CSILLÉRY 1981, 102; BOLLÓK 2015, 225–226.

¹⁴ A virágok általában szerelmi jelképekké váltak, egyes esetekben genitáliákat is szimbolizáltak. HOPPÁL 1990.

¹⁵ BOLLÓK 2015, 268–273.

¹⁶ PRIHODNŪK–ČURILOVA 2002, 187.

1. kép. 1–8: Veretek Rovanciból (VERBA ET AL. 2020, 286/6. kép alapján); 9–10: Veretek Vágvörösvárról és Rovanciból (VERBA ET AL. 2020, 286/6. kép és TOČIK 1968, 20. Taf. XI/12–14. alapján); 11–18: Veretek Rovanciból (VERBA ET AL. 2020, 288/8. kép alapján)

Рис. 1. 1–8: Накладки из с. Рованцы (по VERBA ET AL. 2020, рис. 286/6); 9–10: Накладки из с. Вагвөрëшвар и с. Рованцы (по VERBA ET AL. 2020, рис. 286/6. и TOČIK 1968, 20. Taf. XI/12–14); 11–18: Накладки из с. Рованцы (по VERBA ET AL. 2020, рис. 288/8)

leginkább a vadrózsa (*Rosa canina*) jöhet számításba. A tulipán (*Tulipa*) a liliomfélék (*Liliaceae*) családjába tartozik. Közép-Ázsiában őshonos, így nem kizárt, hogy a honfoglalók és elődeik a hozzájuk látogató kereskedőktől hallottak e növényről, esetleg néhányan, maguk is láttak tulipánt, amennyiben részt vettek egy Közép-Ázsiába vezetett kereskedőúton. Általánosan ismert azonban semmiképpen sem lehetett, a ránk maradt honfoglalás kori tárgyakon tulipánábrázolás nem látható. A tulipán a Kárpát-medencében a török hódoltság idején terjedt el és Nyugat-Európában is az Oszmán Birodalommal fenntartott kapcsolatok révén vált ismertté. A szintén a liliomfélékhez (*Liliaceae*) sorolt liliom (*Lilium*) jellegzetessége a tulipánnal szemben, hogy lefelé hajló szélső szirmai bepöndörödnek. A liliom az északi féltekén igen elterjedt, sokfelé megtalálható növény. A liliomhoz hasonló nőszirm szintén az északi félteke növénye, de természetesen dísznövénnyé válása előtt kevésbé volt elterjedt. Egymástól elszigetelt, kisebb területeken őshonos: a hegyvidéki és folyóparti rétségeket kedveli. Mindkét virág ismert lehetett a honfoglaló magyarság körében is. A legismertebb liliomábrázolás a *Fleur de lys*, vagy másként Anjou-liliom. A *Fleur de lys* ábrázolása három részre tagolható. Felső elemét három keskeny, már-már levélszerű virágszirom alkotja. Ez szoros kapcsolatot mutat a szakirodalomban „*Dreiblatt*”-nak nevezett motívummal. Ez a motívum számos honfoglalás kori vereten megtalálható – nemcsak öntött vereteken, hanem művészien cizellált lemezeken (pl. tarsolylemezek, hajfonatkorongok stb.) is alkalmazott motívum.¹⁷ Az Anjou-liliom alsó eleme – a két befelé hajló levél vagy virágszirom – egyértelműen a liliom és/vagy a nőszirm előképére vezethető vissza.

A keresztény kultúrkörben a liliom egyrészt a tisztaság és az ártatlanság jelképe, több szent, valamint Szűz Mária attribútuma. A középkori címerekben a háromszirmú liliom a szentháromság jelképe, címerekben és más uralkodói jelképeken az uralom isteni eredetére utalt.¹⁸ Az itt tárgyalt veretek kapcsán azonban emlékeztetnünk kell arra, hogy a keresztény vallás pogány virágkultuszokat is magába integrált.¹⁹ Ezek a pogány virágkultuszok feltehetőleg a termékenység, az anyaság és a női princípium tiszteletével állhattak kapcsolatban. Erre a magyar tárgyi néprajzi és folklorisztikai hagyatékból és annak párhuzamaiból is következtethetünk.²⁰

A rekonstrukciós rajz szerint a rovanci 5. sír készületi íjtegezőnek közepén körkörös elrendezett veretek fölött nyolc darab, rombusz alakzatból kinövő szívet, avagy két levelet/virágszirmot formázó kétkaréjos veret díszítette²¹ (1. kép 11–18). Ez a második verettípus, amelynek kapcsolatait, párhuzamait tárgyaljuk jelen írásunkban. E típusal közvetlen rokonságban álló veretet nem tudunk bemutatni, de a veret egyes elemeit – a) rombusz alakzat, b) virágszirmok vagy levelek – tartalmazó veretek kerültek elő hasonló funkcióban, a Kárpát-medencei íjtartó tegezék díszeként is (Karas II/52., III/11. sír, Eperjeske 2. és 3. sír).²² Ezen veretek többsége általában tartalmaz egy geometrikus elemet – téglalapot, rombuszt, vagy áttört háromszöget –, és ahhoz csatlakozik a növényrészlet ábrázolása. Egyes vereteken elmarad a geometrikus elem, csak a növényt ábrázolják (pl. Eperjeske 2. sír, Karas II/52. sír, Tarcal).²³

Ilyen jellegű (méretű, arányú és motívumú) vereteket a készületi íjtegezék mellett lábbeli díszítésére is alkalmaztak. A karosi II. temető 53. sírjában a lábbeli szegélyét díszítették az eperjeskei 2. sír íjtegezőnek központi veretét körülvevő négy

¹⁷ A hármas virágszirom, avagy három levél együttese, a *Dreiblatt* Bollók Ádám rendszerében a háromlevelű palmetták egyik alcsoportja. BOLLÓK 2015, 250–253.

¹⁸ HOPPÁL ET AL. 1990, 144.

¹⁹ RAPAICS 1932, 24.

²⁰ Ld. a már fentebb idézett HOPPÁL 1990 tablóit.

²¹ VERBA ET AL. 2020, 288. Hoppál Mihály fentebb idézett műve alapján arra gondolhatunk, hogy mind a két rovanci verettípus tartalmaz a nőiségre utaló szimbólumokat. E témakörrel részletesebben nem foglalkozunk, mivel véleményünk szerint nem áll rendelkezésünkre elegendő adat ahhoz, hogy ezt az ötletet tudományos mérlegelés tárgyává tegyük.

²² RÉVÉSZ 1991, 4. és 10. kép; FODOR 1996, 74–76, 100, 105.

²³ RÉVÉSZ 1991, 10. kép; FODOR 1996, 74–76, 100, 122/Fig. 6.

verethez hasonló veretek.²⁴ Hasonló lábbeliveretek ismertek a kenézliői II. temető 49. sírjából is.²⁵ Ezek közös sajátossága, hogy csak a növényi motívumot tartalmazzák. Más lábbeliveretek viszont csak egy háromszöget formáznak, melyek a csúcaikon egy-egy gömbben végződnek (Törtel).²⁶ Az eddig felsorolt és bemutatott veretekkel azonos jellegűek a tiszzaeszlár-bashalmi temető 13. sírjából előkerült veretek, amelyek egy tarsolyt díszítettek. E vereteknél a *Dreiblatt* nem mértani formájú alapon helyezkedik el, hanem két felfelé magába forduló levél vagy virágszirom képezi az alapját²⁷ (2. kép 1).

A rombusz mint motívum gyakori eleme az ún. rojtmintás vagy peremvereteknek. Az eperjeskei 3. sír íjtartó tegezének felső részét olyan veretek díszítették, amelyeken alul három rombusz kelti azt a képzetet, mintha textília aljáról lelógó rojtok lennének²⁸ (2. kép 2). Feltételezhető, hogy ilyen veretekkel szerves anyagból (nemezből, bőrből) készült tarsolyok felső szegélyét is díszítették. Erre utal, hogy a szolyvai²⁹ tarsoly teljes fedelét beborító lemez felső szegélyét rojtokat imitáló veretekkel díszítették. A szolyvai veretek annyiban térnek el az eperjeskeiektől, hogy a rojtokat nem rombuszok, hanem háromlevelű növények alkotják³⁰ (2. kép 3).

Az előző bekezdésben felsorolt veretekkel a Rovanciból származó két verettől formailag különböző, de azonos vagy hasonló motívumokat tartalmazó veretek köréhez jutottunk el. Ez a veretecsoport eddigi ismereteink szerint kizárólag készlelti íjtegezék, lábbelik és tarsolyok díszítésére szolgált. E veretek kisméretűek, általában belefoglalhatók egy háromszögbe, leghosszabb oldaluk (a befoglaló háromszög átfogója) sem hosszabb

2 cm-nél. Jellemzően háromlevelű növény/háromszirmú virágot ábrázolnak, geometrikus (téglalap vagy rombusz) talapzaton. Egyes esetekben csak geometrikusak (háromszög alakúak), avagy kétlevelűek. E veretek hasonló funkciót töltöttek be, mint a velük kb. azonos méretű rozetták: nagyobb felület díszítésére szolgáltak körkörösén vagy sorba rendezve a felületen (íjtegezék, lábbelik), avagy keretezve azt (tarsolyok, lábbelik).³¹

A felsorolt tárgytipusok funkciójának meghatározása akkor nyeri el értelmét, ha korábbi, nem szakszerű ásatásból vagy szórványként – napjainkban jellemzően fémkereső műszerrel – megtalált tárgyak funkcióját kell értékelnünk. Ilyen tárgyak pedig jócskán vannak és számuk egyre csak nő. A tanulmányunkban bemutatandó tárgyak az elmúlt években kerültek elő Ukrajna területéről.³² A *violity.com* honlapon csernyigovi leletként hirdették eladásra azt a négy veretet, amelyből kettő övveretként határozható meg, a harmadik veret szegélyről lecsüngő három rombuszt formáz, a negyedik pedig a Rovanciban talált szoknyás verethez hasonló³³ (2. kép 4). Az utóbbi két veret együttes előfordulása arra mutat, hogy egy készlelti íjtegezt díszítettek.

Már itt, az elsőként tárgyalt, bizonytalan lelőhelyű és ismeretlen lelőköri körülményű tárgyak bemutatásánál le kell szögeznünk, hogy a hiányzó adatok miatt ezen tárgyak kevés információt nyújtanak a kutatók számára. Ha figyelembe vesszük, hogy jelen esetben a négy veret a férfi harcos felszerelésének két különböző elemének – az övének és az íjtegezének díszítésére szolgált –, továbbá feltételezzük, hogy a négy veret egymás közeléből került

²⁴ RÉVÉSZ 1996, 314, 91. t./22; FODOR 1996, 102/Fig. 36.

²⁵ FETTICH 1931, 99; FODOR 1996, 155/Fig. 10.

²⁶ POSTA 1896, 32, Fig. I. 14, 15; FODOR 1996, 356/Fig. 2.

²⁷ DIENES 1986, 102/43. t; FODOR 1996, 186/Fig. 1.

²⁸ RÉVÉSZ 1991, 10. kép/2; FODOR 1996, 74/Fig. 6, 76.

²⁹ Szolyva та Свалява (Szvaljava), Ukrajna.

³⁰ FODOR 1996, 178/Fig. 1.

³¹ Bolsije Tyigani temetőjének 47. sírjában egy női díszöv mellékszíjait díszítették ilyen jellegű és méretű, háromszirmú virágot ábrázoló veretek (HALIKOVA–HALIKOV 2018, 141, XXX. t./9). A felhasználás ezen módja helyi hagyomány: mellékszijas övek a Volga–Káma találkozásának vidékén maradt magyarság szomszédaitól, a permi és volgai finnugorok régészeti hagyatékából is ismertek.

³² Az internetes fórumokról Sánta Zsombor és Türk Attila gyűjtötte össze azokat a fotókat és adatokat, amelyek a honfoglalás kori hagyaték keleti kapcsolatrendszerének feltérképezését egészítik ki a szórványleletek segítségével. A gyűjtésből a jelen cikkben kiválasztott verettípust válogattuk ki. Ezúton is köszönöm Türk Attilának és Sánta Zsombornak, hogy gyűjtésüket megosztották velem.

³³ violity.com/103132294-nakladka-kievskaya-rus---4-sht, a négy tárgyról készült fotókat 2020.01.30-án tették fel a honlapra.

elő, akkor arra gondolhatunk, hogy ezek a veretek egy korábban feldúlt sírból származnak. Szintén egy hajdani temetkezés emlékének tekinthetjük, ha egy viseleti elem (pl. egy tarsoly) díszítésére szolgált több veret együtt jelenik meg a violity.com vagy más hasonló oldalakon. Ha a tárgyalat funkciójú, íjtegezek, tarsolyok, lábbelik díszítésére szolgáló veretekből egy internetes oldalon csak egy darabot kínálnak eladásra, akkor viszont azt feltételezhetjük, hogy az adott fémdísz nem temetkezésből származik, hanem tulajdonosa egykoron elveszítette: mozgása közben beleakadt valamibe, vagy a ruházat és a felszerelés huzamos használata következtében rögzítő szegecsei kilapultak és a veret kiesett a helyéből. Előfordul az is, hogy különböző viseleti elemek: övek, lószerszámok, tarsolyok stb. egy-egy verete „ömlesztve” szerepel egy fotón, együtt kínálják őket eladásra. Ebben az esetben leginkább arra gondolhatunk, ezek a tárgyak különböző helyekről származnak. Az itt bemutatandó bizonytalan eredetű tárgyak származásával kapcsolatban tehát a felsorolt négy lehetőséggel kell számolnunk.

A violity.com honlapon a rovanci szoknyás veretekhez hasonlókat három fotón láthatunk.³⁴ Az egyik képen két szoknyás veret között egy olyan rojtmintás felsőperem- vagy felsőszegélydísz látható, amelyen a lelógó elem nem rombuszokból áll, hanem két darab háromlevelű növény/háromszirmú virág alkotja (2. kép 5). A második és a harmadik képen az egyéb tárgyak mellett csak egy-egy szoknyás veret látható. Ezek a tárgyak valószínűleg feldúlt temetkezésből származnak, nem a felszere-

lésről véletlenszerűen leesett és így elvesztett díszítmények (2. kép 6).

Több ukrainai szórványelet szoros kapcsolatot mutat azzal a fentebb már jellemzett tárgytypussal, amely egy geometrikus, (olykor körökkel díszített) téglalapot formázó alapból és a belőle kinövő háromlevelű növényből áll. Egyes esetekben nem téglalap, hanem növényi előképre utaló alapból sarjad ki a háromlevelű növény. Téglalap alapból kinövő három levelet vagy virágszirmot szimbolizáló veretek vették körbe az eperjeskei 3. sír és a karosi III. temető 11. sír készenléti íjtegezőnek központi veretét. E veretek párhuzamai a violity.com honlapon két esetben ismeretlen, egy esetben podoljei³⁵ lelőhelyel szerepelnek. Az egyik veret egy hozzá hasonlóan elnagyolt kidolgozású peremverettel valamint övveretekkel együtt látható a fotón³⁶ (2. kép 7). A meglehetősen vegyes tárgyegyüttesben nincs két egyforma veret. Értékelésük lényegében lehetetlen. Annyit talán feltételezhetünk, hogy ha egy lelőhelyről származnak, akkor a téglalap alapon álló háromlevelű növényt ábrázoló veret, valamint a rojtmintás veret egy íjtegez díszei voltak. A másik két példányból a podoljei lelőhelyűt önmagában közölték, a másik pedig feltehetőleg lószerszámról származó veretekkel együtt szerepel a fotón (2. kép 8–9). Így csak annyit feltételezhetünk, hogy ezek a háromlevelű növényt ábrázoló tárgyak készenléti íjtegez vagy tarsoly díszei is lehettek.³⁷ Növényi alapból kinövő *Dreiblatt* jellegű motívum látható két ukrainai szórványeleten³⁸ (2. kép 10–11). Velük azonos jellegű veretek ismertek a Kárpát-medencéből, a Tiszaeszlár-bashalmi temető 13. sírjából, valamint

³⁴ 1) http://archive.violity.com/29759157?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=pryazhki-i-nakladki-kr&utm_campaign=24uah, a közzététel ideje: 2018.05.21.

2) http://archive.violity.com/29788639?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=nakladki-kr-3-sht&utm_campaign=65uah, a közzététel ideje: 2018.05.28.

3) <https://violity.com/103132294-nakladka-kiievskaya-rus---4-sht>, lelőhely: Csernyigov, a közzététel ideje: 2020.01.30.

³⁵ Podolje, vagyis Podólia Kijevtől délnyugatra található tájegység, nyugati határa a Dnyeszter folyó.

³⁶ http://archive.violity.com/29870090?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=drevnerusskie-nakladki-h-veka&utm_campaign=114uah, a közzététel ideje: 2018.06.17.

³⁷ 1) https://violity.com/110196399-nakladka-remennaya-kr-srebro/?utm_source=search_result&utm_medium=nakladka-remennaya-kr-srebro&utm_campaign=1uah, lelőhely Podolje, a közzététel ideje: 2022.02.10.

2) http://archive.violity.com/29454408?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=nakladki-kr---3-sht&utm_campaign=902uah, a közzététel ideje: 2018.03.14.

³⁸ 1) http://archive.violity.com/38377533?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=nakladka-bronzavaya-s-pozolotoj&utm_campaign=130uah, a közzététel ideje: 2018.12.24.

2) https://violity.com/103890920-serebryanaya-nakladka-kr/?utm_source=search_result&utm_medium=serebryanaya-nakladka-kr&utm_campaign=65uah, lelőhely: Zsitomiri terület, a közzététel ideje: 2020.04.05.

2. kép. 1: Veret Tiszaeszlár-Bashalomról (DIENES 1986, 102/ 22. kép alapján); 2: Veret Eperjeskéről (FODOR 1996, 74/ Fig. 6. alapján); 3: A szolyvai tarsolylemez széle (FODOR 1996, 178/ Fig. 1. alapján); 4–7, 10–13: Szórványleletek Ukrajna területéről; 8–9: Veretek Ukrajna területéről, Podolje; 14: Szórványleletek Ukrajna területéről, Szumi terület; 15–21: Szórványleletek Ukrajna és Oroszország területéről

Рис. 2. 1: Накладка, Тисзаеслар-Баишало (по DIENES 1986, 102/ 22. kép); 2: Накладка, Эперешке (по FODOR 1996, 74/ Fig. 6.); 3: Край пластины сумочки, Сольва (по FODOR 1996, 178/ Fig. 1.); 4–7, 10–13: Случайные находки, Украина; 8–9: Накладки из Украины, Подолье; 14: Случайные находки, Украина, Сумская область; 15–21: Случайные находки из Украины и России

a karosi II temető 11. sírjából.³⁹ Mindkét esetben tarsolyt díszítettek. Az ukrainai vereteknek is ez lehetett a funkciójuk.

Az Ukrajna területén fémkereső eszközökkel föllelt rojtmintás veretek két csoportra oszthatók. Az egyik csoportba azok tartoznak, amelyeknél a szegélyről lelógó rojtot imitálva három vagy öt rombusz található. Ebbe a csoportba soroltunk egy kivételes példányt is, amelyen hét darab nem rombuszt, hanem valamilyen növényi előképet sejtető „rojt” látható⁴⁰ (2. kép 12). Ezek a tárgyak minden bizonnyal íjtegez vagy tarsoly felső szegélyét díszíthették. Egy ismeretlen lelőhelyű háromrojtos veretet övveretekkel és egy tarsolyzáró verettel együtt kínáltak eladásra. Ebben az esetben joggal feltételezzük, hogy a rojtmintás veret egy szerves anyagból készített tarsolyt díszített (és feltehetőleg a tarsolyon több ilyen veret volt még)⁴¹ (2. kép 13). A Szumi területet jelölték meg azon tárgye gyűttes lelőhelyeként, amelyhez három darab ötrojtos/ötrombuszos veret, illetve egy tarsolyzáró veret tartozik.⁴² Ebben az esetben nem lehet vitás, hogy ezek a tárgyak együtt voltak egy bőrből vagy nezezből készült tarsoly díszei. Közös felbukkaná-

suk alapján temetkezésből származhatnak (2. kép 14).

A rojtmintás veretek másik csoportját azok a tárgyak alkotják, amelyeket csak két „rojt”, helyesebben két háromlevelű növény (*Dreiblatt*) díszít. Az internetes honlapokon áruba bocsátott tárgyak között vannak Oroszországból származó példányok is⁴³ (2. kép 15–21). Ennek a tárgy típusnak övdíszként való felhasználására nincs adat. Mivel csak két darab háromlevelű növényt ábrázolnak, így nem túl szélesek, ezért nem célszerűek egy tarsoly teljes felső szegélyének díszítésére. Ezt a tárgy típust az eperjeskei 2. és a karosi III/11. sír íjtegezőnek felső részét díszítő veretek távoli rokonának nevezhetjük. Az eperjeskei és karosi veretek ugyan rendkívül elnagyoltan, de szintén növényi eredetű motívumot tartalmaznak, feltehetőleg két növény szárát, valamint a belőlük sarjadó leveleket vagy virágszirmokat ábrázolják.⁴⁴ Az eperjeskei 3. sír íjtegezőnek felső harmadát három rombusz alakú rojtot formázó veretek díszítették.⁴⁵ Mindezek alapján az a legvalószínűbb, hogy a két darab háromlevelű növényt (talán lilium vagy írisz virágát) ábrázoló veretek a készenléti íjtegezők felső mezőjének díszítésére szolgáltak.

IRODALOM

- АНТИПИНА 1971: Антипина, К. И., *Кыргыздын элдик искусствосу (Народное искусство киргизов)*. Фрунзе 1971.
- BOLLÓK 2015: Bollók Á.: *Ornamentika a 10. századi Kárpát-medencében. Formatörténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez*. Budapest 2015.
- DIENES 1986: Dienes I.: Szabolcs-Szatmár megye régészeti emlékei 2. In: *Szabolcs-Szatmár megye műemlékei 1*. Szerk.: Entz Géza. Budapest 1986, 92–114.

³⁹ DIENES 1986, 102; RÉVÉSZ 1996, 240.

⁴⁰ <https://violity.com/101415971-nakladka-kr-srebro-v-pozolote>, a közzététel ideje: 2019.07.30.

⁴¹ http://archive.violity.com/28615376?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=nakladki-kr&utm_campaign=400uah, a közzététel ideje: 2017.09.12.

⁴² <https://violity.com/102096510-nakladki>, lelőhely: Szumi terület, közzététel ideje: 2019.10.22.

⁴³ 1) <https://coins.lave.ru/forum/viewtopic.php?f=17&t=1539732&view=next>, lelőhely: Szverdlovszki terület (Oroszország), több más tárggyal együtt bocsátották áruba, 2017.07.24-éig lehetett rá licitálni;

2) https://violity.com/101837131-nakladka-s-krinami-k-r-12-13vek/?utm_source=search_result&utm_medium=nakladka-s-krinami-k-r-12-13vek&utm_campaign=58uah, lelőhely: Kijevei terület, közzététel időpontja: 2019.12.15;

3) <https://violity.com/101351305-kpasivye-nakladki-kp>, lelőhely: Kijevei terület, közzététel időpontja: 2019.07.21;

4) <https://violity.com/100499138-raznoe>, lelőhely: Szumi terület, közzététel időpontja: 2019.07.09;

5) <https://violity.com/110088845-nakladka-kr-12>, lelőhely: Csernyigovi terület, közzététel időpontja: 2022.01.30;

6) http://archive.violity.com/29759157?alias=&utm_source=search_result&utm_medium=pryazhki-i-nakladki-kr&utm_campaign=24uah, közzététel időpontja: 2018.05.21.

⁴⁴ RÉVÉSZ 1991, 10. kép/1; FODOR 1996, 75/ Fig. 8; RÉVÉSZ 1991, 4. kép/2; FODOR 1996, 105/ Fig. 40.

⁴⁵ RÉVÉSZ 1991, 10. kép/2; FODOR 1996, 76/ Fig. 9.

- FETTICH 1931: Fettich N.: Adatok a honfoglaláskor archaeológiájához. *Archaeologiai Értesítő* 45 (1931) 48–112, 305–329.
- FODOR 1996: Fodor, I. (ed.): *The Ancient Hungarians*. Budapest 1996.
- HALIKOVA–HALIKOV 2018: Халикова, Е. А. – Халиков, А. Х.: *Ранние венгры на Каме и Урале (Больше-Тиганский могильник)*. Археология Евразийских степей, приложение к журналу, выпуск 25. Казань 2018.
- HAMPPEL 1904: Hampel J.: Ornamentika a honfoglalási kor emlékein. *Archaeologiai Értesítő* 24 (1904) 105–152.
- HOPPÁL 1990: Hoppál M.: *Tulipán és szív. Szerelmi jelképek a magyar népművészetben*. Debrecen 1990.
- HOPPÁL ET AL. 1990: Hoppál M. – Jankovics M. – Nagy A. – Szemadám Gy.: *Jelképtár*. Budapest 1990.
- K. CSILLÉRY 1981: K. CSILLÉRY K.: Ornamentika. In: *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. Főszerk: Ortutay Gy. Budapest 1981, 102–106.
- PÓSTA 1896: Pósta B.: A történelmi magyar pogánykori leletek. *Archaeologiai Értesítő* 16 (1896) 30–39.
- PRIHODNŪK–ČURILOVA 2002: Prihodnŭk, O. M. – Čurilova, L. N.: The Korobčino find (Ukraine) and some problems of the hungarian ethnogenesis. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 53 (2002) 183–193. <https://doi.org/10.1556/AArch.53.2002.1-3.9>
- RÉVÉSZ 1991: Révész L.: Készzenléti íjtartó tegezék a magyar honfoglalás kori sírokban. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 28–29 (1991) 31–50.
- RÉVÉSZ 1996: Révész L.: *A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza vidék X. századi történetéhez*. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 1. Miskolc 1996.
- TOČIK 1968: Točík, A.: *Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei*. Archaeologica Slovaca - Catalogi 3. Nitra 1960.
- VERBA ET AL. 2020: Verba, T. – Прохненко, И. – Тюрк, А. – Загорхиди Цигань, Б. – Аль Халаби, С. – Фёдоров, О. В.: Погребение второй половины X в. с инвентарём «венгерского облика» у с. Рованцы из Украины (Magyar jellegű sír a 10. század második feléből az ukrainai Rovanci település határából). In: *Первый Молдо-Венгерский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. (I. moldáv-magyar régészeti konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov. 2015. június 10–11)*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 18. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 279–315.
- ZÁGORHIDI ET AL. 2019: Zágorhidi Czigány B. – Prohnenko, I. – Verba, T. – Fjodorov, O. – Türk A.: Honfoglalás kori magyar jellegű sír Rovanci (Ua) határából. Adatok a 10. századi veretes készzenléti íjtartó tegezék kelet-európai elterjedéséhez. In: *Hadak útján. A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16. Absztraktkötet*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 15. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok 7. Szerk.: Sudár B. – Türk A. Budapest 2019, 11–17.
- ZLATOGORSZKIJ–VERBA 2015: Златогорський, О. С. – Верба, Т. В.: Дослідження у селі Рованці на Волині. *Археологічні дослідження в Україні* 2014 (2015) 29–30.

О ДВУХ ТИПАХ НАКЛАДОК ИЗ С. РОВАНЦЫ И НЕКОТОРЫХ СЛУЧАЙНЫХ НАХОДКАХ С ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

LÁSZLÓ KLIMA

Основываясь на анализе некоторых деталей налучья «венгерского» облика из погребения 5, раскопанного у с. Рованцы, автор статьи предпринимает попытку определить круг аналогий мелких накладок, которые использовались венграми эпохи Завоевания Родины как часть одежды и военного снаряжения и могли украшать обувь, сумочки и налучья. На основании сопоставления случайных находок «венгерского» облика, сделанных при помощи металлоискателя на территории Украины, с параллелями из Карпатского бассейна, можно определить, для каких именно элементов мужского костюма могли использоваться эти накладки.

29th Conference of Young Scholars
on the Migration Period

Budapest, November 15–16, 2019

